

**СУБСТАНДАРТНА ЛЕКСИКА У МОВІ ПРЕСИ
(НА МАТЕРІАЛАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ
ХЕРСОНСЬКОЇ І МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)**

У статті розглянуто елементи субстандартної лексики, які функціонують на сторінках періодичних видань Херсонщини і Миколаївщини, з позиції культури мови. Визначено основні фактори, які впливають на поширення ужитку таких лексичних одиниць.

Ключові слова: *субстандартна лексика, жаргон, вульгаризми.*

In the article fokusses on the elements of substandard vocabulary in periodicals of Kherson and Mykolayiv regions from the point of view of the language cculture. The main factors which influence the spreading of usage of such lexical units are given in the article.

Key words: *substandard vocabulary, jargon, vulgarism.*

Друковані періодичні видання є традиційним різновидом засобів масової інформації (далі – ЗМІ), хоча вони й позбавлені можливості “живого” спілкування, як телебачення, оперативності, як радіо, доступності, як інтернет, але все-таки залишаються важливим засобом інформації, який має великий потенціал впливу не лише на читача, а й на різні сфери життя соціуму. Тексти періодичних видань є середовищем у якому відбуваються динамічні мовні процеси, які впливають на стан літературної мови в цілому. Мова ЗМІ це віддзеркалення української мови взагалі, “журналісти навряд чи копаються у словниках, вишукуючи те або інше слово. Вони описують події, цитують мову політиків, і так безпосередня соціально-мовна реальність сьогодення – мови тут і тепер – переходить до журналістського дискурсу” [5].

Багато дослідників мови ЗМІ прослідковують тенденцію щодо використання у текстах періодичних видань елементів субстандартної лексики (Васильєв О., Тараненко О., Ставицька Л., Стишов О. та ін.). Дослідник Тараненко О. говорив про те, що “стихія мовної вседозволеності й вульгаризації, як грубої “деіконізації” поширилася й на сферу вищих духовних цінностей – з використанням засобів, які за всієї поваги до плуралізму поглядів та різноманітності естетичної палітри навряд чи можна вважати морально дозволеними” [8, с.8].

Метою статті є дослідження елементів субстандартної лексики, які функціонують у текстах періодичних видань Херсонської і Миколаївської областей, визначення основних факторів, які спричиняють розповсюдження цієї лексики, а також з’ясування доречності її використання журналістами.

Широкий ужиток субстандартної лексики обумовлено мовним і позамовними факторами. До мовного фактору відноситься підвищена експресивність субстандартної лексики, порівняно із нормативною лексикою, що дозволяє перетворювати нейтральну інформацію у більш впливову. До позамовних факторів належать соціально-політичні зміни у суспільстві, економічні реформи, поява боротьби за сферу власності і впливу у фінансово-промисловій сфері, зміна духовних і культурних пріоритетів.

Науковець Ставицька Л. у своєму інтерв’ю газеті “Дзеркало тижня” сказала про те, що “журналіст має стояти над матеріалом і усвідомлювати, що з читачем він не повинен розмовляти зниженою мовою. Журналісти ж вдаються до жаргону, щоб бути своїм в очах читачів, ближчим до демократичних мас населення, що неправильно. Тут уже слід

говорити про якість лінгвістичної освіти, компетентність, мовну грамотність і загальну культуру журналіста” [5]. Дійсно, зловживання елементами субстандартної лексики в мові періодичних видань шкодить “здоров’ю” української літературної мови. Але інколи їх використання у певному контексті неминуче й обумовлене рядом покладених на них функцій. Так, інколи жаргон сприяє посиленню експресії (іронії й гумору) на сторінках газет, є засобом характеристики мови героя матеріалу, може слугувати для введення у словник і закріплення в ньому нових слів і виразів, тобто виконувати популяризаторську функцію.

Використання у журналістських текстах субстандартної лексики має бути вмотивованим, тому кожен журналіст повинен пам’ятати про важливість чистоти мови і її культуру. На важливості цього наголошував Антоненко-Давидович Б. у праці “Як ми говоримо”: “Дбати за очищення мови від усякого засмічення й за дальше піднесення її культурного рівня – це обов’язок усякого українського суспільства, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою – вчених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій і видавництв, викладачів рідної мови” [1, с.10].

Досліджуючи тексти періодичних видань Херсонської і Миколаївської областей, нами виявлено значну активацію в них субстандартної лексики: молодіжного, професійного і кримінального жаргону: “А ще попереджає: будьте уважними, купуючи зелену красуню, не спокушайтеся на дешевизну й пильуйте, щоб не купити її ось у такого “ділка”, бо навряд чи принесе отака ялинка щастя у новому році” [Ч. 31 грудня 2004 р., с.1]. Журналісти використовують такі стилістичні засоби для означення найістотніших рис особи або сутності поняття, для яскравішого вирізнення, виділення з метою загострення якоїсь найважливішої в цій суспільно-політичній ситуації риси певного явища, інколи навіть для гіперболізації.

Уживання таких лексем, як слушно зауважує Стишов О., є даниною моді на вульгарний стиль, а також намаганням журналістів потурати людям із низькими мовними смаками [8, с.7]. Журналістам не слід забувати про положення щодо вживання у публічній сфері лайливої і непристойної лексики визначене в законі “Про друковані ЗМІ (пресу) в Україні” (1992 р.): “Стиль і лексика друкованих ЗМІ мусять відповідати загальноновизнаним етично-моральним нормам. Вживання лайливих і брутальних слів не допускається” [3, с.9]. Наприклад, “Зварювання, що на люку сміттепроводу, **раздерибанив** до дідька” [Р.П. 4 листопада 2006 р., с.2]. По-перше, лайливий вислів “до дідька” краще взагалі прибрати По-друге, у лексемі “раздерибанив” автор допустив помилку у префіксі раз-, його вжито на російський манер. По-третє, саме слово “дерибан” досить грубе, краще його замінити на розламав, розтросив, зруйнував. Професор Ставицька Л. відзначила, що “дерибан” – “це досить рідкісне слово в українському жаргоні, його не було в моєму словнику 2003 року. Дерибан – це поділ награвованого, слово прийшло з мови мазуриків, не зовсім законослухняного угруповання пореволюційного Петербурга” [5].

У публіцистиці першим зразком такого “розкутого” стилю, спрямованого на епатаж публіки, – стилю, що в цілому вигідно вирізнявся на тлі тодішньої української журналістики, стала газета “Post-Поступ”, що видавалася у Львові [8, с.3]. У мові низки газет та в деяких журналах від початку XXI ст. уже не рідкістю стало використання не лише взагалі субстандартних, а й непристойних одиниць, зокрема – з непристойними алюзіями (передбачалося, що читацький загал знає відповідний текст “в оригіналі”) або й відверто вульгарних, причому навіть в заголовках. Наприклад: “Нахабна поведінка рудої **тварюки** не залишилася поза увагою: одна з жінок схопила палицю та щосили вдарила по голові незваної гості” [Р.П. 10 листопада 2005 р., с.4], “А з правого борту обладнали громадський **сортир**. Словом, відразу після “смачного” обіду наш шлях пролягав туди, у **нужник...**” [Р.П. 28 липня 2007 р., с.3]. Для мови журналістів і ведучих передач електронних ЗМІ подібна лексика не характерна (на слух вона сприймалася б значно

грубішою), проте у висловлюваннях гостей передач, особливо на телебаченні, вона також не є рідкістю.

Уживання вульгаризмів і тим більше нецензурних лайок у мові політиків та державних діячів аж до найвищого рівня – особливий предмет зацікавлення журналістів та населення. Так, опозиційні ЗМІ охоче передають на своїх сторінках висловлювання на зразок: “А сталося це після того, коли одна “акула пера” шепнула на вухо другій про те, що буцімто, голова обласної ради на прес-конференції погрожував декому “**врезати**” [Н.д. 3 серпня 2006р., с.1], “Ніякої **зрівнялівки**, запевнив Прем’єр-міністр, не буде” [Ч. 10 листопада 2004 р., с.2].

Застосування субстандартної лексики є масовим явищем у розмовній мові, в художній творчості на сучасну тематику, в ЗМІ і навіть у мові політиків. Це звичайно елементи кримінального (злочинського, тюремного, табірнього), молодіжного, богемного, армійського жаргонів, жаргону наркоманів, комп’ютерників, сфери видовищного бізнесу та ін. (в основному русизми та нова хвиля англоамериканізмів).

Звертає на себе увагу обставина, що жаргон сьогодні не проявляє своєї цілісності: мова різних мафіозних груп, наркоманів та інших, які діють переважно в містах, по суті ще не стала українською. Значна частина жаргонів витворюється і функціонує також у середовищі інтелігентної молоді, яка знає літературну мову. Жаргонізми проникли з українських аргі минулих епох (наприклад, жебрацького, злочинського), територіальних діалектів, з лексики російського злочинного світу, з жаргонів англословних груп. Жаргонізми, можуть виконувати різну функцію: увиразнювати сказане, підтримувати увагу читача, створювати тон невимушеності тощо. І такі слова сприймаються не як чужорідне тіло, а як органічний елемент виробленого типу мовлення, для якого характерне взаємопроникнення літературного і жаргонного, наприклад: “Як з’ясувалося вони “**тусувалися**” неподалік від причалу” [Н.д. 17 серпня 2006 р., с.12].

У періодичних виданнях Херсонської і Миколаївської областей простежується така глибоко негативна тенденція, як уживання жаргонізмів кримінального походження на зразок ксива, ботати по фені, базарити, фільтрувати базар, кидати, опустити, фуфломуфло, що є абсолютно неприпустимим з погляду літературних норм, наприклад: “Не якесь тобі **фуфло-муфло** випускають, а чисто психологічні ліки від кашлю” [Р.П. 2 листопада 2006 р., с.4], “Він детально описав у заяві, що його “**кинула**” аферистка, і став очікувати результатів” [Н.д. 21 березня 2006 р., с.2], “Мене вже два рази “**кидали**” з огірками, а після того, як їх відмовилася приймати компанія “Чумак”, ми будемо змушені їх заорати, щоб не нести ще більших збитків” [Н.д. 17 серпня 2006р., с.1]. Наявність таких лексем у текстах періодичних видань відображає не лише періоди становлення нової економіки, політики, держави в цілому (процес європеїзації), але й віддзеркалює процеси пов’язані з переосмисленням лексичного прошарку у його відношенні до літературної норми, а також історичних традицій функціонування мови. Незасвоєний системою мови жаргонізм чи вульгаризм призводить до порушення системи викладу й смислу самого повідомлення, оскільки не є інформативним для читача. У наведених прикладах із проаналізованих текстів періодичних видань відхилення від стилістичних норм впливають на зниження відповідальності за повідомлювану читачеві інформацію, також розмивають жанрово-стилістичні межі текстів.

Отже, елементи субстандартної лексики у мові преси є поширеним і закономірним для його розвитку явищем. Вони, збагачуючи експресивні, а часті й інформативні засоби стилю ЗМІ, часто виразно контрастують з його звичайними нормами як стилю писемного. Але саме контраст і допомагає таким лексичним одиницям виконати свою основну функцію – краще розкрити певну думку або в чомусь переконати читача.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ:

Газети:

Н.д. – “Новий день”

Р.П. – “Рідне Прибужжя”
Ч. – “Чорноморець”

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Упорядкув. Антоненко-Давидович Я. Б. – 5-е вид., переробл. – К.: Сім кольорів, 2007. – 320 с.
2. Васильев А.Д. Слово в телеэфире: Очерки новейшего словоупотребления в российском телевидении. – Красноярск: Сибирский юридический институт МВД России, 2000. – 168 с.
3. Закон України “Про друковані ЗМІ (пресу) в Україні” від 16 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – С.9.
4. Мова сучасної масово-політичної інформації / За ред. Білодіда І.К. та ін. К.: Наукова думка, 1979. – 250 с.
5. Партач Н. Жаргон наш солов’їний [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2006. – № 29. Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3680/54064/> (29.07.2006)
6. Сковородников А. П., Копнина Г. А. Экспрессивные средства в языке современной газеты: тенденции и их культурно-речевая оценка // Язык средств массовой информации. Учеб. пособие для вузов / под ред. М. Н. Володиной. – М.: Альма Матер, – 2008. – С. 521–539.
7. Ставицька Л. Український жаргон. Словник. – К.: “Часопис “Критика”, 2005. – 494 с.
8. Стишов. О.А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кін. ХХ ст. // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 7-21.
9. Тараненко О.О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) // Мовознавство. – 2002. – №4 – 5. – С.33 – 39.
10. Щур І. І. Словник жаргонної лексики // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 74–75.